

ЧИ ЗАЛИШИТЬСЯ УКРАЇНА УКРАЇНСЬКОЮ?

У вересні 1995 року в «Універсумі» були надруковані роздуми члена редакційної колегії журналу професора Георгія Олексійовича Бачинського, нині покійного. Думки вченого і сьогодні залишаються більш ніж актуальними.

1. Незалежна держава – це ще не все, потрібно, щоб вона була нашою

Багатовікова історія України – це безперервні драматичні змагання за власну незалежну державу. Чому ж за цю, здавалося б, абстрактну ідею з таким завзяттям і самовідданістю боролися незліченні покоління наших предків? Чому відмовлялися від особистого щастя, кар'єри, терпіли нелюдські муки, гнили у в'язницях, проливали свою кров і навіть віддавали життя мільйони українців? Мабуть, тому, що народ своєю глибинною мудрістю досягнув одвічну істину: доля кожної людини залежить від долі її нації, а кожна бездержавна нація приречена на загибель. В умовах чужинського панування неминуче збіднюється генофонд і загальмовується відтворення нації, втрачаються історична пам'ять, національна гідність та інстинкт національного самозбереження, забуваються народні традиції, примітивізується культура, деградує моральність, убожіє та поступово виходить із повсякденного вжитку рідна мова. Зрештою зникає нація.

Усе це відбувалося з українським народом протягом багатьох століть колоніального рабства. Наше покоління стало свідком агонії власної нації з усіма згаданими потворними сим-

птомами. Тепер уже йдеться не про нормальний розвиток українського народу у «народів вільних колі», а про нагальну потребу вжиття найрадикальніших заходів задля його реанімації. А для цього потрібен режим найбільшого сприяння, який може забезпечити лише власна незалежна держава. Отже, державна незалежність не є самоціллю, а лише засобом збереження і подальшого відтворення нації. Саме тому за самостійність України так відчайдушно боролися ті українці, яким ще вдалося зберегти національну свідомість. І от нарешті їхня жертвна боротьба увінчалася успіхом – 24 серпня 1991 року була відновлена незалежна Українська держава.

Усі очікували дива – швидкого відродження української нації. І воно почалося, але, на жаль, тривало недовго. В умовах переходу нашого суспільства на засади західної демократії та ринкової економіки русифікація українського народу набула таких величезних масштабів і темпів, які й не снилися за часів імперського комуністичного режиму. Дійшло до того, що нещодавно наші письменники змушені були створити Комітет захисту української мови та культури в Україні. Фактично ми так і залишилися упослідженою, дискримінованою нацменшиною «на нашій – не своїй землі». Яскравим виразом цього стали трагічні події на Софіївському майдані у Києві, коли владні структури вчинили нечуване в цивілізованому світі блюзнірство щодо духовності власного народу на угоду традиційному русифікаторові України – чужомовній церкві, підпорядкованій іноземному релігійному центру.

Цей урок й інші антиукраїнські акції свідчать, що державна незалежність сама собою ще не є гарантом збереження автохтонного етносу. Прикладом цього є хоча б Сполучені Штати Америки. Потрібно, щоб держава будувалася на національних засадах, дбала в першу чергу про інтереси корінної нації. Тому в цей відповідальний час усім українським патріотам треба чітко усвідомити: або ми збудуємо національну Українську державу, або незабаром зникнемо як нація, залишивши по собі, як наші давні родичі етруски, тільки назву. Під

гаслом порятунку української нації повинні об'єднатися зараз усі патріотичні сили, а це вимагає докорінного переосмислення сучасної політичної ситуації в Україні.

2. Три варіанти майбутнього України

Досі у футурологічних прогнозах щодо майбутнього України розглядалося, як правило, лише два варіанти: 1) Україна стає все більш залежною в економічному і політичному відношеннях від свого північного сусіда і зрештою знову перетворюється на безправну колонію новітньої російської імперії; 2) Україна поступово переборює економічні труднощі й остаточно утверджується як незалежна держава. Відповідно до цього вважалося, що в Україні протистоять лише два непримиренні політичні блоки, кожен з яких по-своєму уявляє майбутнє України. Відновити «союз нерушимий республік свободних» (звичайно, під егідою «великої Росії») прагнуть ліві сили на чолі з комуністичною партією України разом із відверто російськоагентурним «гражданским конгресом Украины» та іншими подібними проросійськими шовіністичними організаціями. Натомість на державницьких позиціях стоять українські націоналістичні, націонал-демократичні і, великою мірою, ліберально-демократичні й соціал-демократичні партії та рухи.

Таке спрощене уявлення про розклад політичних сил і можливі шляхи еволюції України призвело до того, що вже невдовзі після перемоги на президентських виборах ставленика антинаціонального блоку Леоніда Кучми деякі патріотичні лідери стали відшукувати в його діях та висловлюваннях державницькі мотиви і навіть почали підтримувати його в боротьбі за капіталізацію України проти його ж недавніх союзників – комуністів. Особливо яскраво ця тенденція проявилася у підписанні конституційної угоди між Президентом і Верховною Радою. І тільки кров безневинних людей на бруківці Софіївського майдану принесла прозріння багатьом таким «патріотам».

Раптом виявилось, що у футурологічних прогнозах може мати місце ще й третій, на жаль, найбільш імо-

вірний і тому найбільш небезпечний варіант – утвердження політично незалежного, але «рускоязычного государства Украина» (можливо, навіть із збереженою зовнішньою атрибутикою – гербом-тризубом та синьо-жовтим прапором), в якому корінній українській нації уготована незавидна доля американських індіанців.

3. Найбільша небезпека – «третя сила»

На реалізацію останнього варіанту в Україні працює потужна «третя сила», яка значно небезпечніша за «вчорашніх» – здебільшого вже соціально підтоптаних «борців за світле комуністичне минуле». Це переважна частина новонародженої буржуазії, комерсантів, банківських працівників, ділків тіньової економіки, а також державного чиновницького електорату, які, з одного боку, чужі українській культурі, а з іншого – матеріально зацікавлені у збереженні політичної незалежності України, за якої вони сформувались і процвітають, їх живильним субстратом є сумний продукт тривалого колоніального минулого України – багатомільйонне поліетнічне так зване «рускоязычне население», яке здебільшого вже загубило своє національне – українське, російське, єврейське та інше коріння і живе за відомим космополітичним принципом – «ubi bene, ibi patria» (де добре, там і батьківщина). Позбавлені глибокої національної культури, такі люди є вдячними споживачами її сурогату – за сучасних умов – американської масової субкультури у російськомовному вираженні. Продукція цієї субкультури нині брудними потоками заливає екрани телевізорів та кінотеатрів, полиці відеотек та книгарень, остаточно завершуючи процес денационалізації та деморалізації українського народу, відчуження його від власних тисячолітніх культурних коренів.

Дивуватися тут нічому – в суспільстві, що сповідує засади необмеженої всюдозволеності та принципи «дикої» ринкової економіки, хто має гроші, той і замовляє музику. А великі гроші в Україні перебувають зараз переважно в руках людей національно байдужих або й відверто ворожих до всього українського.

Політичним виразником цієї «третьої сили», що, натякаючи на екстремізм лівих і правих, претендує на благопристойний імідж центристів, є сучасний Президент України та його команда. І якщо б навіть у свідомості самого Леоніда Кучми як особис-

тості під впливом зайнятої ним посади глави великої держави й сталися кардинальні зміни – настало раптом національне прозріння, «вся королівська рать» навряд чи дозволила б йому зробити суттєві корективи своєї політики, спрямованої на побудову держави не за національними, а так званими громадянськими принципами.

Усі партії та політичні об'єднання ліберального та соціал-демократичного спрямування, які підтримують нині ідею побудови в Україні громадянської держави з її пріоритетами необмеженої індивідуальної свободи та рівних можливостей для різних національних груп, свідомо чи несвідомо допомагають забивати останні цвяхи у віко домовини української нації.

4. Рівні можливості і зрощення України

Страшніше за все, що багато чесних і порядних людей не помічає всієї облудності та несправедливості прикладання цих демократичних гасел до сучасної української дійсності. Чи ж справді рівні можливості мають два бігуни, один з яких тренований спортсмен, а другий – щойно випущений із концтабору в'язень?! Століттями російська мова була панівною в поневоленій Україні, в той час як українська культура знекровлювалася, а українська мова заборонялася і переслідувалася. Століттями українська духовна еліта або денационалізувалася, переманена на службу до себе іноземними загарбниками, або фізично ними знищувалася. Лише в ХХ сторіччі російська комуністична імперія знищила кілька десятків мільйонів українців. Про які ж рівні можливості можна тут говорити?!

Навіть у стабільних, з міцними державницькими традиціями країнах, таких, як Франція, Німеччина, Італія, уряди постійно вживають протекціоністських заходів, спрямованих на захист своїх національних традицій, культур, мов супроти засилля іноземних, зокрема американських, впливів. У Франції діє закон «На захист французької мови». В Австралії всі книжки, які надходять з-за кордону, зазнають державної цензури, і у продаж потрапляють лише ті з них, що не шкодять національним інтересам. Навіть у Росії нещодавно прийнято урядову постанову «Про першочергові заходи по реалізації протекціоністської політики Російської Федерації в галузі вітчизняної кінематографії».

Як же можна відмовитися від подібної практики в Україні з її знекровленою культурою, вмираючою мо-

вою та zdeформованою національною свідомістю населення?! Як можна принцип дійового державного сприяння національному відродженню оголошувати адміністративно-командним підходом, як це зробив Леонід Кучма на урочистих зборах, присвячених четвертій річниці проголошення незалежності України?! В наших умовах перед тим як говорити про рівні права і рівні можливості для всіх, слід спочатку повернути борги українській нації, відшкодувати завдані їй страшні кривди, провести всебічну деколонізацію і дерусифікацію України. Натомість Міністерство у справах національностей, міграції та культур розробило проект «Державної програми збереження і підтримки розвитку російської культури в Україні на 1995–2000 рр.», який фактично узаконює русифікацію України. На практиці відкрито всі шляхи для широкомасштабної чужинецької духовної інтервенції. Позбавлені державної підтримки, українські кінематографія та книговидавництво агонізують. Українські фільми майже не створюються. Поодинокі українські книжки, що їх ще вдається якось видавати, буквально тонуть у російськомовному літературному морі. А в цей час Президент України підписує розпорядження про укладання угоди, згідно з якою московське видавництво «Детская литература» забезпечує українських дітей творами дитячої світової класики (звичайно, російською мовою).

Мільйони українських дітей ще позбавлені можливості відвідувати українськомовні дитячі садки та школи через відсутність таких у місцях їх проживання. Тільки невелика частина вузів повністю перейшла на викладання українською мовою. Про відсутність суттєвих змін у системі народної освіти, про постійну нестачу підручників, українських як за формою, так і за змістом, про широке використання в школах підручників з Росії, про засилля в Україні російськомовної періодичної преси стільки вже говорилося і писалося, що й не варто повторювати...

Оцінюючи події історичного минулого України, офіційні оракули під облудною машкарою прагнення до об'єктивності, пошуків «золотої середини» почали ліпити якийсь химерний гібрид історичної правди з недавньою імперською брехнею, фабрикуючи напівправду, що страшніша в ідеологічній обробці мас за відвертий обман. Особливо яскраво це виявляється в оцінці діяльності Української Повстанської Армії. Все це ми

вже проходили. «І ніпає помазаником божим півправа, півсвобода, півжиття. І за народом, згорбленим та босим, пильнує без'язике небуття», – писав ще за часів брежневсько-сусловського «інтернаціоналізму» Микола Вінграновський.

І в такій ситуації деякі наші «патріоти» ще й співають дифірамби новому Президентові за те, що він, бачите, під їхнім благодійним впливом не видав обіцяного указу про другу офіційну мову. А чи потрібен взагалі цей указ, коли російська мова й так залишається в Україні панівною, коли навіть нові паспорти українських громадян – двомовні, коли запопадливі яничари на місцях, лише почувши про намір Леоніда Кучми підписати такий документ, одразу починають закривати щойно відкриті українські класи в школах, гальмують видання нових українських підручників, нахабно ігнорують в усіх сферах громадського життя прийнятій ще за комуністичних часів половинчастий закон про мови?! Якщо нація хвора, її вже навіть не потрібно добивати, сама лише відсутність дійової лікарської допомоги прирікає її на загибель.

5. Мовна кастрація як інструмент знищення нації

Звідки ж беруться ці яничари? Чому навіть тепер, у незалежній Україні масово продукуються малороси з манкуртською свідомістю? «І чом відступників у нас так багато? І чом для них відступство не страшно? Чом рідний стяг не тягне їх до свого?» – з відчаєм запитував себе ще Іван Франко. Раніше все списувалося на бездержавність, але ж цей процес, на жаль, триває й досі. Мабуть, все-таки, коли нація хвора, останнім поштовхом до втрати нею інстинкту самозбереження є забуття рідної мови.

Кожна дитина для свого нормального психічного розвитку потребує рідномовного інформаційного простору. Українські діти й тепер, у своїй державі позбавлені його, навіть ті, які виховуються в україномовних родинах. Адже їхні батьки, як правило, вже пройшли мовну кастрацію і здебільшого розмовляють збідненою, засміченою російськими словами мовою. Та й взагалі побутова мова, як на наш космічний вік, має надто обмежений словниковий запас.

Розвиваючись, діти шукають для нових понять і уявлень словесних відповідників, які найкраще сприймаються «на слух». До слова вони потребують ще й яскравого образного супроводу, який прекрасно забезпе-

чують художні та мультиплікаційні фільми. На жаль, вони в сучасній Україні переважно російськомовні. Саме через ці фільми та ще художні книжки діти на підсвідомому рівні засвоюють пісеньки, приповідки, афористичні вислови, ідіоматичні звороти – все що становить багатство мови. Так на побутовий, досить збіднений україномовний шар поступово накладається більш образний і багатий шар російськомовний. Непомітно дитина помічає, що їй якось простіше і легше добирати потрібні слова і висловлювати більш-менш складні думки по-російськи. І це відбувається не тому, що російська мова об'єктивно багатша й гарніша за українську (скоріше, навпаки), а тому, що дитина не мала змоги вчасно оволодіти всім діамантовим різнобарв'ям рідної мови. Будь-яка мова – складна інформаційна система. Чим досконаліша система – тим вона гармонійніша. У людей із збідненою та покаліченою мовою знижується здатність до системного та асоціативного мислення, до розкутого спілкування, і вони програють життєву конкуренцію з тими, хто своєю мовою володіє досконало, їм постійно бракує необхідних слів. Мовний суржик – це наслідок заповнення понятійних прогалин словами, взятими з іншої мови, перехідний етап до постійного вживання чужої мови. Крім того, в кожній людині закладені потяг до гармонії, відчуття прекрасного. Якщо мова збіднена, засмічена, вона втрачає свою гармонію, свою привабливість. Люди відчують це і підсвідомо починають уникати вживання такої мови. Якщо ця покалічена мова – рідна, в них виробляється комплекс меншовартості, сором за приналежність до власної нації. А звідси до національного нігілізму лише один крок. Так відбувається асиміляція українців, яким бракує власного повноцінного мовно-інформаційного простору, не лише в інших країнах світу, куди їх закинула доля, але й у сучасній Україні.

На цей процес не може суттєво вплинути навіть те, що деякі здібні люди, яким щастить потрапити у національне інтелектуальне середовище, можуть згодом непогано вивчити рідну мову. Адже вона вже засвоюється ними як іноземна – нею не думають і розмовляють з деяким зусиллям. Звучить вона здебільшого вже не так природно й спонтанно, як мова, опанована в дитинстві, і нагадує городню суницю, позбавлену неповторного лісового аромату.

Таке вторинне засвоєння рідної

мови частиною інтелігенції не рятує ситуації. Бо народ може ще вижити, коли його еліта відрікається своєї мови, але не навпаки. Отже без своєчасного досконалого оволодіння всіма українськими дітьми рідною мовою, без повністю україномовних телебачення, кіно та преси, без постійного вживання рідної мови в усіх сферах суспільного життя наша нація буде продовжувати швидко деградувати до повного зникнення.

6. Від національного відродження до економічного процвітання

Чи ж не в деградації нації криється головна причина наших теперішніх економічних негараздів? Якщо значна частина населення держави позбавлена почуття національної гідності, елементарного патріотизму, то що в умовах правового нігілізму може стримати цих людей від масового виїзду за кордон в пошуках кращої долі, від розбазарювання і розкрадання багатств своєї країни, від різних антидержавних дій? Це ми й бачимо на кожному кроці в Україні, економіка якої деградує, незважаючи на всі проголошені прекрасні економічні теорії, програми, реформи. Реформи саботуються, прибутки приховуються, процвітають хабарництво і рекет, мільярди доларів вивозяться за кордон і осідають у західних банках.

Як наївно виглядають у цій ситуації поради деяких наших «державотворців» почекати з національним відродженням, а всі сили суспільства зосередити на розв'язанні економічних проблем. Мовляв, потім, коли Україна стане багатою, економічно процвітаючою країною, настане час серйозно взятися за відродження української мови, культури, історичних традицій, за національне виховання людей. При цьому вони забувають, що чимало бідніших і економічно слабших за Україну посткомуністичних держав, як Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Естонія, Латвія, Литва, вже значно випередили її в економічному розвитку головним чином завдяки високій національній свідомості своїх народів. Патріотів не купують – патріотів виховують, причому особистим прикладом. Недаремно **японські економісти, які нещодавно відвідали Україну, на запитання, «чого бракує українській економіці», одностайно відповіли – націоналізму.**

Тож не будемо ідеалізувати так званого громадянського суспільства з панівною ринковою економікою. Воно просякнуте індивідуалізмом й

споживацькою психологією, в ньому кожен дбає лише про себе. В часи тяжких випробувань тільки національна ідея може згуртувати народ і вивести державу із занепаду, бо справжні націоналісти – це не фанатики нежиттєвої абстрактної утопії, не горлохвата, що на всіх перехрестях галасують про дійсні чи уявні переваги своєї нації, а люди, які в повсякденному житті свідомо підпорядковують особисті інтереси інтересам свого народу, своєї країни. В суспільстві, де утверджується націоналізм, не залишається місця для шкурництва та егоїзму. Тому відбудову України слід починати з національно-патріотичного виховання мас. Україна стане економічно могутньою державою лише тоді, коли вдасться відродити українську націю.

7. Чи можна ще врятувати нашу націю?

Так, можна, якщо ми знайдемо мужність подивитися правді у вічі, позбудемося притаманної українському менталітету рожевої прекраснодушності й реалістично оцінимо сучасну катастрофічну ситуацію. Досить уже самогипнотизуватися, «кричучи із гробів, що в надгробках мерехтить наше слово золотом», як влучно сказав поет-дисидент Микола Холодний. Не мерехтить воно, а агонізує, конає, як і його носій – українська нація.

Якби було інакше, ми б не терпіли мовчки безоглядного засилля російської мови в духовному житті незалежної України. Не з'явилися б заспокійливі статті деяких націонал-демократів про позитивний досвід у мовному питанні федеративної Швейцарії, про формування якоїсь нової української політичної нації. (Як це нагадує апологетику нової історичної спільноти – радянського народу, тільки що в масштабах України!). Націонал-демократичне керівництво тих областей України, що називають себе українським П'ємонтом і хизуються високою національною свідомістю, не допускало б чужинецької духовної агресії на підвладній території. Українська діаспора та вітчизняні меценати-патріоти перенесли б центр уваги з малоєфективної гуманітарної матеріальної допомоги, яка до того ж не завжди потрапляє в належні руки, на фінансову підтримку видавництва та іншої літератури, кіностудій, студій озвучення відеофільмів, що випускають продукцію українською мовою.

Нарешті самі люди, які вважають себе українцями, повинні були б, маючи власну державу, бойкотувати нав'язувані російськомовні фільми,

телепередачі, пресу. Але вони цього не роблять, бо вже звикли споживати замість рідного художнього слова чуже. Якщо жабу кинути в окріп – вона вистрибне і врятується, якщо ж її повільно підігрівати у воді – залишиться й загине. Так і ми, непомітно для себе поступово русифікуємося і цим самим прискорюємо загальне зросійщення України.

Як же розірвати це порочне зачароване коло? Мабуть, тільки консолідацією всіх ще національно свідомих громадян, тяжкою повсякденною виховною і просвітянською роботою серед широких мас населення, безкомпромісною позицією щодо антинаціональних владних структур і продуманою політичною боротьбою за взяття влади в Україні національно-патріотичними силами.

Починати, без сумніву, треба з об'єднання всіх національно-патріотичних сил в єдину могутню громадсько-політичну організацію Всеукраїнський фронт національного порятунку. Адже в сучасному світі поважають лише сильних, тільки з такими ведуть переговори і рахуються. Якщо націонал-патріоти становитимуть таку силу, можна буде дієво впливати на сучасну державну владу, успішно захищати інтереси автохтонної української нації. Більше того, з'явиться шанс політичного торгу з ринково-космополітичною «третьою силою», представники якої заочної потреби для збереження свого матеріального достатку можуть навіть піти на вивчення і вживання української мови.

Варто всіляко підтримувати тих підприємців, які симпатизують національному відродженню, і застосовувати до них давній принцип споживачів-патріотів «свій до свого по своє», що був дуже популярний у Галічині до Другої світової війни. Треба також пам'ятати, що й серед лівих сил є певна частина людей, яким не байдужа доля української нації, і з ними намагатися дійти згоди.

Попередні вибори показали, що лише третина сучасного населення України є більш-менш свідомими українцями. Приблизно стільки ж прагне російськомовної України. Остання третина, що переважно розмовляє російсько-українським суржигом, – національно несвідома і політично інертна. Згадані групи населення не охоплюють жодних певних регіонів, хоча представники першої переважають на заході, другої – на сході та півдні і третьої – на півночі й у центрі країни. Майбутнє України та української на-

ції залежить тепер від того, до якої з двох згаданих протидіючих сил прихилиться ця, ще не визначена третина, хто заволодіє її розумом і серцем.

Мабуть, найбільшою помилкою першого Президента України Леоніда Кравчука, яка коштувала йому президентської булави, було те, що він своєчасно не використав усіх можливих владних важелів для дерусифікації і національного відродження України, а натомість почав дипломатичну гру з відверто українофобними силами, які, незважаючи на його поступки, все одно сприймали його як націоналіста і голосували проти нього.

Щоб не повторити цієї помилки, націонал-патріотам слід зосередити зараз усі свої зусилля на пробудженні національної свідомості в тій частині населення країни, яка хоч байдужа, але ще не ворожа українству. Люди, що частково або повністю забули материнську мову, але ще відчують себе українцями, радо повертаються до рідних джерел – були б тільки умови. Більше того, прилучитись до української мови варто заохочувати громадян України іншого етнічного походження, якщо вони опанують державну мову і готові захищати інтереси українського народу. Адже в наш час етнічно чистих націй не існує. Спільні мова, традиції, економічні інтереси – ось той цемент, який скріплює автохтонні та алохтонні етнічні елементи у державі в одне ціле. Зрештою, якщо влада в Україні станє справді українською, і люди зрозуміють, що це всерйоз і надовго, той, хто ще досі не знав української мови, швидко нею оволодіє. Адже цей процес уже було інтенсивно почався після проголошення незалежності, але поступово майже повністю припинився, бо люди відчули, що влада на цьому не наполягає і що й без державної мови в незалежній Українській державі можна чудово обійтись. Лише взявши владу, можна буде втілити в життя широкомасштабну програму деколонізації й дерусифікації України та порятунку української нації. Ще однієї поразки наша нація, мабуть, уже не переживе.

Надзвичайно важливим є визначення лідера національно-патріотичних сил, який би мав в українського народу великий авторитет і якого б підтримували всі політичні організації національного спрямування...

Георгій БАЧИНСЬКИЙ,
доктор географічних наук,
професор

«Універсум»
Ч. 9–10, 1995